

КАТАРИНА ШТРБАЦ*

Дирекција за европске интеграције и
управљање пројектима

Београд

БРАНИСЛАВ МИЛОСАВЉЕВИЋ

Институт за стратегијска истра-живања
Београд

УДК 355.01(411.16)

Прегледни рад

Примљен: 12.12.2018

Одобрен: 17.01.2019

Страна: 281-293

ПОВЕЗАНОСТ СТРАТЕШКЕ КУЛТУРЕ И СТРАТЕШКОГ ПОНАШАЊА ИЗРАЕЛА¹

Сажетак: Израелска стратешка култура је пажљиво развијана у протеклих седам деценија, уз примарну улогу државних институције и најважнију израелских одбрамбених снага. Стратешку културу Израела у великој мери је одредила геополитика. Поглед на карту Блиског истока указује на изолацију ове државе, окружене ако не непријатељским, онда бар недобронамерним суседним државама. Као део стратешке културе Израела, можемо разликовати неке специфичне приступе, који и поред одређених особености имају заједнички карактер, што значи да претње према Израелу представљају уједно и претњу за јеврејску заједницу. С друге стране, војна димензија има централно место у осигурању опстанка Израела на просторима Блиског Истока. Специфичност израелске стратешке културе је у њеној доминантној оријентацији на три главна тока о којима ће више бити речи у раду. Поред наведеног, аутори у уводном делу разматрају проблем дефинисања стратешке културе и употребе наведене синтагме. Иначе, у домаћој научној и стручној јавности је веома мало пажње посвећено овој тематици, што раду даје посебну димензију.

Кључне речи: стратешка култура, Израелске одбрамбене снаге, палестински сукоби, геополитика

Увод

Од свог постанка, Израел је окружен углавном непријатељским државама са укупно 80 милиона становника, па је гаранцију свог опстанка видео у снажној војсци и одбрани. Израел је своју независност прогласио 14. маја 1948. године, а само дан касније био је нападнут од стране суседних арапских држава. Од тада, Израел је неколико пута ратовао са суседима, окупирајући притом неке прекораничне територије, укључујући Западну обалу, Синајско полуострво, појас Газе и Голанску висораван. Израелска влада је потписник мировних споразума са Египтом и Јорданом, међутим напори да се проблеми са арап-

---

* kstrbac@yahoo.com

¹ Поједини погледи у раду одражавају лични став аутора, а не институције у којима су запослени.

ским суседима реше дипломатским и мирним путем имали су ограничени домет. Западна обала и појас Газе представљају спорне делове територије око којих и на којима се воде сукоби и дан данас (Милошевић, 2009: 15).

Постојање и развој Израела у великој мери је одредила његова геополитика, јер само поглед на карту Блиског истока недвосмислено указује на изолацију ове државе, која је окружена ако не непријатељским, онда у најмању руку недобронамерним државама (Verti, 2015:1). То је створило одређену врсту стратешке искључивости те земље, која се манифестује у припреми за најгори сценарио - „нема померања ни за педаљ“, што је сасвим разумљиво с обзиром на чињеницу да се ради о малој територији државе. Израелска територија има веома ограничену стратешку дубину и у случају рата, израелска војска практично нема могућност предвиђања повлачења. У фигуративном смислу, Израел није у могућности да промени простор на време (Miller, 2008:36), па приступ безбедности те државе није искључиво одбрамбени. Наиме, израелска одбрамбена политика је одбрамбена на стратешком нивоу и заснива се на одвраћању, а остварује се ради очувања status quo, док се на оперативном и тактичком нивоу она трансформише у акцију офанзивног карактера (Maoz, 2009: 13). Најважнија мисија одбрамбених снага Израела је спречавање упада непријатељских снага на властиту територију и преношење борбе на територију непријатеља, у циљу стварања „вештачке“ стратешке дубине.

Кратка историја, појам и чиниоци стратешке културе

У модерно доба стратешка култура је прошла кроз неколико фаза развоја. За почетак се узимају седамдесете године прошлог века, када је настала кованица „стратешка култура“ и појавили први научни радови који су били усмерени на однос између културе и стратешког понашања. Истраживања стратешке културе у овом периоду била су углавном фокусирана на понашање две супер-силе у области нуклеарне стратегије. Из тог доба је посебно значајан став да стратешку културу треба посматрати као независну детерминанту стратешких образаца политике у циљу предвиђања националне стратегије. Након тога је дошло до опадања интересовања за стратешку културу због критика углавном таутолошке природе, узрокованих неспособношћу да се направи разлика између идејне димензије културе и посматраног понашања. Други период развоја стратешке културе је везан за крај осамдесетих година XX века и покушаје да се избегне детерминистичка афирмације прве генерације. Тада је упоређено неколико приступа чиме се дошло до појма културе као елемента који подразумева доношење одлука са различитим опцијама (изборима). Трећи период у развоју стратешке културе започет је деведесетих година прошлог века као одговор на потребу за јаснијом концептуализацијом и методологијом, али и као реакција на уочене слабости у дотадашњем теоријском одређењу овог појма. С тим у вези, уочена је и потреба за развијањем строжијег концепта стратешке културе, као и за израдом истраживачке стратегије којом се може мерити како стратешка култура заправо утиче на стратешке изборе. Кроз наве-

дене периоде, појам стратешке културе се развијао и обогаћивао, а њени експланаторни и предиктивни потенцијали све више добијају на значају у научној заједници (Hudson, 1997:7-9). Студије стратешке културе допринеле су појављивању великог броја радова о различитим културама и идентитетима, а истраживачи су схватили важност односа између спољашњих и унутрашњих чинилаца националне политике безбедности. Студије културе су надограђене интердисциплинарним истраживањима антропологије, историје, социологије и психологије. Под утицајем конструктивизма, започета су истраживања са циљем одређења како се стратешка култура обликује и развија током времена (Kartchner, 2009: 38).

Упркос свему, истраживачи нису јединствени у дефиницији појма стратешке културе. Идејом о повезаности културе и понашања држава наглашава се посредничка улога културе у концепту који се назива „стратегија акције“ (Swedler, 1986: 273-286), а који је намењен за управљање понашањем држава. Према најопштијем значењу, појам стратешка култура је концепт који се односи на понашање држава, али постоји могућност да буде заступљен и у истраживању понашања других актера безбедности (појединаца, група, организација и других). Теоретичар који се сматра пиониром овог концепта употребио га је у вези са нуклеарним стратегијама великих сила и дефинисао као „укупан збир идеала, условних емотивних одговора и образаца уобичајеног понашања, које су припадници једне националне заједнице усвојили учењем или опонашањем и који су им заједнички када је реч о (нуклеарној) стратегији“ (Троје, 2009: 3).

Поред наведеног, стратешка култура се одређује и као „интегрисани систем симбола (аргументацијска структура, језици, метафоре) који служе за сачињавање свеобухватних и дуготрајних склоности кроз формулисање концепта улоге и значаја војних снага у међународној политици као и за стварање концепција, поткрепљених са великом количином чињеница да би стратешке склоности биле реалистичне и оствариве“. С тим у вези, стратешка култура се дефинише као „интегрисани систем симбола (аргументацијска структура, језици, метафоре) који служи за сачињавање свеобухватних и дуготрајних склоности кроз формулисање концепта улоге и значаја војних снага у међународној политици као и за стварање концепција поткрепљених чињеница да би стратешке склоности изгледале савршено реалистичне и оствариве“ (Johnston, 1995: 46).

За поједине ауторе стратешка култура представља „скуп уверења и ставова о употреби силе као и праксе везане за употребу силе који постоје у оквиру једне групе и који се временом развијају кроз јединствени продужени историјски процес“ (Троје, 2009: 3). И други теоретичари стратешке културе су приликом одређења садржаја појма дали акценат на различите чиниоце и елементе као кључне компоненте стратешке културе.

Стратешке одлуке и правци будућег стратешког деловања државе на плану националне безбедности, као и карактер њене војне доктрине су првенствено опредељени исходом унутрашње политичке борбе између цивилне и војне организационе културе. С друге стране, постоји мишљење да пресудан

утицај на сагледавање и разумевање безбедносног окружења и избор начина деловања државе у домену безбедности имају вредности, уверења и преференције војне организационе културе. С тим у вези, вредности, уверења војне организације односе превагу приликом одлучивања која ће питања и проблеми бити разматрани и на које приоритетне задатке ће се усмерити расположиви ресурси, а који ће бити третирани као аномалије или потпуно одбачени као неважни. Улога и значај културе у стратегијском приступу безбедности могу се разматрати на три нивоа. Први ниво је индивидуални који обухвата културну димензију лидерства, руковођења и интерперсоналних комуникација и односа, која посебно долази до изражаја у интервенцијама на терену, приликом успостављања комуникације са локалним становништвом у циљу постизања „културног разумевања и културне свести“ (Kim, 2009: 4-7). Други ниво разумевања културе је тактички ниво војних акција који обухвата компоненте које могу утицати на успех или несупех војних тактика. Ова димензија је првенствено намењена војним снагама на тактичком нивоу и у функцији је формулисања војне доктрине. Последњи ниво, који се односи се на политичка и стратешка деловања, уједно је и предмет највећег спорења, јер се односи на утицај културних фактора у формулисању, имплементацији и примени политике и стратегије односно на доношење одлука, понашања и деловање.

С обзиром да не постоји јединствено одређење предметног појма, по аналогiji се не би могло расправљати ни о факторима стратешке културе. Међутим, као фактори стратешке културе најчешће се наводе они који се сматрају за најрелевантније, и то:

– *физички фактори (елементи)*: географски положај и границе, територијална дубина и приступ природним ресурсима који утичу на то како држава доживљава излагање спољашњим претњама и како одлучује да одговори на њих (најочитији пример је територија Израела),

– *национална историја*: дуготрајност државе и потешкоће (лакоће) изградње нације, које утичу на то како држава доживљава своју могућност да преживи и како тумачи степен опасности претњи (стварних или претпостављених) које су директно усмерене на ту државу,

– *самоперцепција*: начини на које нација схвата своје историјско искуство, регионалну и глобалну улогу и њену „националну судбину“, што неизбежно утиче на идентификацију својих непријатеља, затим перцепција државе о претњама и разумевање државе о томе шта треба да има у виду када је у питању њихова одговарајућа стратешка акција,

– *митови*: митови државе стварају колективни наратив који утиче на начин на који се држава осећа и како се односи према свом окружењу и који значајно утичу на ставове државе о ономе што представља рационалну, прикладну и легитимну безбедносну политику (пример косовског мита за српски народ),

– *вредности*: вредности државе пружају заједници референтне тачке у смислу „доброг“ и „зла“, које имају дубок утицај на начин интерпретације стратешких опција, одлука и које легитимизују стратешке политике,

– *норме (националне и транснационалне)*: прихваћени и очекивани начини понашања и поверење у њих су посебно релевантни у вођењу националне политике

- земље у вези са одлуком да ли да се прибегне сили или не, а у вези са ограничењима која треба поштовати у случају доношења одлуке да се примени сила;
- *организација одбране*: кредибилитет и поштовање које оружане снаге уживају унутар једне државе и њихова интеграција или одвајање од цивилног друштва утичу на став друштва у погледу употребе силе и у погледу безбедносног етоса земље, попут његовог отелотворења од стране војске,
  - *кључни текстови*: традиционални текстови анализе мира и сукоба (на пример, Сун Цу „Уметност рата“, или грчке „Илијада“ и „Одисеја“) који могу наводити актере у одређеном културном контексту на одређену стратешку мисао и понашање због посебног начина на који се интерпретирају. Такође, ту спадају и религиозни текстови, узимајући у обзир вредности и норме које се могу извући из њих и обликовати стратешку културу државе тако што ће створити линију разграничења између онога што је законито и онога што није у употреби силе.

Ови фактори не исцрпљују све изворе стратешке културе, већ су у функцији разумевања стратешке културе једне државе. Посебна потешкоћа је неслагање о утицају који сваки појединачни фактор има на стратешко понашање државе. Поменути недостатак сагласности је поставио питање настанка стратешке културе у жижку научних расправа (Lantis, 2009: 39). С тим у вези, интересантно је да се научна мишљења и континуиране дискусије о променама у развоју стратешке културе разликују не кроз простор, већ кроз време. Наиме, док се већина досадашњих студија о стратешкој култури фокусира на континуитет понашања државе, поједине од њих указују и на могућност промена, што значи да ако историјска сећања, политичке институције и мултилатералне обавезе обликују стратешку културу, онда би било логично прихватити став да ће се безбедносне политике временом развијати (Vanchoff, 1999: 2).

С тим у вези, поставља се дилема који пресудни фактори могу довести до промене стратешке културе и политике безбедности. У анализи овог проблема уочавају се два основна фактора. Први је „спољни шок“, који мора бити радикалан и у функцији промене историјских уверења (Lantis, 2002: 28). Као пример наведеном може послужити одговор америчке владе након терористичког напада 11. септембра 2001. године у виду промене смера безбедносне политике и тумачења опасности. Нова оријентација стратешке културе САД укључила је потврђивање америчког доминантног положаја у међународној безбедности, унапређење унутрашње безбедности, усвајање нове доктрине која подразумева употребу војне силе за остваривање безбедности кроз примену превентивних напада и спремност за једностране интервенције. Међутим, и ове промене су биле веома тешке и као такве изазвале су дубоке поделе у америчком друштву (Kartchner, 2009:45).

Други фактор се јавља у околностима када су принципи стратешке мисли међусобно супротстављени, као на пример када се држава суочава са стратешком културном дилемом везану за одбрану демократије и отпор употреби војне силе. На тај начин она се суочава са изазовом заштите демократије која захтева војни одговор. Зато је стратешка култура важна ако њени главни принципи помажу у разумевању окружења и осигуравају људске потребе. У случају несклада у принципима стратешке културе, последица може бити и повлачење

државе из мултилатералних споразума и развој алтернативних дипломатских иницијатива или уговора. На тај начин одређене дилеме у стратешкој култури доводе до нових спољнополитичких оријентација (Baylis, 2010: 95-96).

Стратешка култура и поткултуре Израела

Постоје различити приступи дефинисању стратешке културе Израела, али и је карактеристично да сви они препознају како претња према држави Израелу представља уједно и претњу за јеврејску заједницу, при чему се посебан значај придаје војном сектору који треба да осигура опстанак те државе и њени становника. Унутар стратешке културе Израела могу се разликовати три главна тока, који указују на доминантне одлике поткултуре те државе (Kimmerling, 2001: 208-228):

Безбедносна оријентација је најважнији „главни пут“, али и уједно најсложенија оријентација Израела који је уплетен у конфликте са својим арапским суседима, при чему је улог опстанак или уништење. Основна претпоставка опстанка је потреба да се одржи апсолутна војна супериорност у региону. У том контексту, најважнија дужност сваког припадника израелског друштва је војна служба. Држава притом има неоспорно право да дефинише свој карактер, али не сме да злоупотребљава спремност грађана да се жртвују и да користе војну силу у циљу политичког опстанка елита на власти.

Конфликтна оријентација претпоставља да је арапско-израелски сукоб наставак историјског антисемитизма. У тренутној геополитичкој ситуацији, као и у догледној будућности, не постоји могућност мировног споразума. У духу ове оријентације, војна сила се сматра најважнијим фактором који утиче на односе између држава, народа и верских група. Поновљени циклуси рата су зато неизбежни и морају се завршити победом Израела, а сви остали појединачни циљеви су нужно подређени овој мисији. Ова оријентација наглашава да Израел мора поседовати и задржати што више територија, при чему су њени највећи заговорници јеврејски насељеници на Западној обали.

Мирна оријентација је антитеза конфликтне оријентације јер се Израелско-Арапски сукоб не посматра у контексту ранијег прогона Јевреја, већ кроз интересе очувања земљишта, воде или тржишта. Циљеви се могу постићи и у условима преговора, при чему достизање мира захтева компромисе (нпр. формула „земљиште за мир“). Мир, уз признање Израела као легитимне суседне државе, сматра се према овој оријентацији најбољом гаранцијом сигурности и мира у региону Блиског истока и шире.

И поред различитих приступа, „безбедносна оријентација“ представља основу израелске стратешке културе од успостављања модерне јеврејске државе. Међутим, од 1973. године почиње ерозија те оријентације као последица ратних догађања, демографских и генерацијских промена, промене улоге медија, пораста индивидуализма и појаве религиозног национализма. Поред наведених, и друге промене у израелском друштву довеле су до померања тежи-

шта традиционалног консензуса о стратешкој култури. Пример тих промена је долазак 800.000 имиграната који су се населили у Израелу након нестанка Совјетског Савеза, што је уједно представљало велики изазов, отварајући питања асимилације и очувања националног идентитета. И у овој ситуацији је кључна улога била поверена Израелским одбрамбеним снагама, које међутим нису биле у стању да апсорбују велики потенцијал и да код миграната створе осећај сталне спољне претње и потребу да се жртвују за израелску државу. То је потом довело до модификација у систему регрутације и попуне резервног састава Израелских одбрамбених снага и релативизовало концепт по коме се сви Израелци морају жртвовати у име националне безбедности. Прилив руских имиграната поклопио и са променама вредности, посебно међу доминантним етничким и културним заједницама, будући да је војна служба традиционално била веома цењена. Нови тренд сада „идеалног Израелца“ види као предузетника у подручју високих технологија, адвоката или медијску личност, што се огледа у растућем тренду избегавања обавезе служења у резервном саставу и погоршања морала у јединицама резервног састава. То је приморало Команду Израелских одбрамбених снага да искључи резервисте током ратних операција у Либану 1982. године и из службе безбедности на окупираним територијама од 1997. године (Peg, 2001: 109).

Прва карактеристика израелске стратешке културе је перцепција Израела да је изложен сталној егзистенцијалној претњи. Та перцепција је изведена из колективног памћења јеврејске дијаспоре која је започела 63. године пре нове ере римским освајањем Палестине, а појачана након неуспелог устанка против Римљана и уништења Храма у Јерусалиму 70. године нове ере. По свету расељени јеврејски народ је у наредна два миленијума преживео многе тешке тренутке, укључујући антисемитске погроме и прогоне у XIX и XX веку, нацистички холокауст у Другом светском рату и ратове нове државе Израел са арапским државама после 1948. године. Ова перцепција претње је стога дубоко укореењена у колективној историји Јевреја и изграђеном колективном наративу по коме „јеврејски народ подлеже прогону и самоти на свим местима и временима“ (Inbar, 1998: 66)

Масовне миграције Јевреја из разних делова света у Палестину, организоване и подстицане од ционистичког покрета у првим деценијама XX века, а још више први арапско-израелски рат 1948. године, допринели су да се перцепција угрожене егзистенције у суштини тумачи као стална претња из околних арапских/муслиманских држава, које израелска војска перцепира као непријатеље, преваходно посвећене уништењу Израела (Avner, 1987: 16).

Перцепција опасности и велики демографски диспарат у односу на арапски (и све више панмуслимански) свет, утицали су да Израел расподељује ову макро претњу у низ концентричних кругова који приближно прате географске мапе. Најблиска претња је „палестински круг“, који укључује палестинске држављане Израела, као и Палестинце који живе на окупираним територијама и у изгнанству на другим местима. Овај ниво је еквивалент претњама унутрашње безбедности у израелској перцепцији, јер укључује побуњеничке активности и герилске нападе на израелске цивилне и војне циљеве који се

одвијају унутар државних граница, у појасу Газе или на Западној обали. На следећем нивоу претњи су суседне арапске државе, Либан, Сирија, Јордан и Египат. Овде се као претња углавном перципирају прекогранични удари. Размере ових претњи су флукуирале од герилских и криминалних прекограничних дејстава из суседних држава (нпр., Палестинаца и либанског Хезболаха) до војних напада армија арапских држава. Последњи ниво претњи је најшири по свом обиму и садржају јер обухвата арапски (Ирак, Саудијска Арабија, итд.) и муслимански (Иран, Пакистан) свет. Иако се тај ниво традиционално посматра тек као потенцијална претња, употреба ракета дугог домета од стране ирачких снага против Израела за време рату у Заливу 1991. године те наоружавање и подстицање активности екстремистичких покрета Хамас и Хезболах од стране Ирана указују на способност „периферних“ држава да нанесу директну или индиректну штету јеврејској држави (Kimmerling, 2000: 221-222).

Друга карактеристика стратешке културе Израела је посебан однос између војске и цивилног друштва. Наиме, у Израелу је линија раздвајања војног и цивилног сектора нејасна и неодређена а повезана је са начином на који су оснивачи израелске државе прибегли милитаризму ради изградње јединственог националног идентитета, жртвовања за безбедност државе и реализације процеса изградње нације. Наиме, у првим годинама постојања Израела, оружане снаге (ИДФ- Израелске одбрамбене снаге) су издигнуте на ниво симбола државности, национализма и „израелности“, што је сматрано крајње неопходним потезом у процесу стварања нове државе, али и ефикасном мером у успостављању и очувању идентитета Израела (Zeev, 2006: 582).

Израелска држава је у протеклим деценијама на разне начине остваривала милитаризацију друштва - од војних комеморација и сећања на ратне празнике, преко организованих посета војним гробљима, до успостављања образовног система у коме се наглашава улога војске у успешној историји савременог Израела. Поред тога, не треба заборавити ни јавно величање војних симбола, као ни друштвене пројекте у којима су оружане снаге (ИДФ) директно учествовале, а нарочито систем универзалне војне службе у циљу онемогућавања оштрог раздвајања војске и грађана. Као резултат свега тога, створена је „нација са оружјем“ у којем се израелски грађани лако идентификују са војском и имају изграђен осећај националне припадности.

Утицај стратешке културе на обликовање доктрине и операција Израела

Ситуација у којој се као изолована држава налази под сталном егзистенцијалном претњом која потиче од арапских непријатеља, утицала је да Израел гледа на војну акцију као једини начин којим се постижу сигурни циљеви и опстанак, те да рат сматра суштински неизбежним. Што се тиче израелске стратешке доктрине, она се заснива на комбинацији одвраћања кроз квалитативну супериорност, превентивне нападе и несразмерне одмазде (Giles, 2009: 109). Трагање за одвраћањем кроз квалитативну супериорност и употребу ре-

сурса на ефикаснији начин него што непријатељ може учинити сматра се пре-судним за суочавање са квантитативно надмоћним арапским непријатељем. То је утицало да Израел улаже велика средства у развој и опремање оружаних снага што је резултирало стварањем најнапредније и најсофистицираније војске на свету (Hogowitz, 1993: 14-15).

И поред квалитативне надмоћности Израела у односу на своје арапске непријатеље, било је случајева у којима одвраћање или није успело или је било доживљено као ризик од неуспеха од стране израелског војног естаблишмента. У таквим случајевима, неуспех одвраћања је надокнађен применом још једног основног начела стратешког понашања Израела, доктрине превентивног напада. Та доктрина је примењена 1967. године, када је одвраћање доживело неуспех приликом египатске мобилизације трупа на Синају, након чега је Израел одлучио да први нападне Египат (Hogowitz, 1993: 21).

Ако превентивни напади представљају одговор на неуспех у одвраћању у контексту константне претње, онда је несразмерна одмазда (нпр. тешки ваздушни удари у појасу Газе након ракета лансираних на израелске градове) одговор на нападе на израелске циљеве које је Израел формулисао у оквиру стратешке културе која ставља националну безбедност изнад свега осталог (Giles, 2009:109).

Недостатак географске дубине и ресурса су ојачали перцепцију Израела о изложености спољним претњама, што је утицало да војни и политички естаблишмент у земљи усвоје „привилеговану“ стратегију која је усмерена на „довођење сукоба на територију непријатеља“. На тај начин се остварује стратешка дубина окупацијом кључних граничних подручја као што су Голанска висораван и Западна обала. Окупација Западне обале има веома важну симболичку и верску вредност, јер многи Израелци ову територију сматрају недељиви део „божије обећане земље“.

Дубоко поверење у етос националне одбране и безбедности, остварено је, између осталог, кроз систем универзалног војног регрутовања који је од Израела направио „нацију у оружју“. Систем војног регрутовања обухвата све 18-годишње израелске мушкарце и жене (уз изузетке) који морају да служе у војсци три и по године, а након тога су дужни да остану у резервама ИДФ-а и да учествују у планираним годишњим обукама све до 50 година живота. На тај начин, израелска војска може да се ослони на ефикасну тројну структуру - професионалну војску која представља командну и оперативну кичму, потпуно обучене војнике спремне за тренутну акцију, те велики број резервиста. Ова ефикасна структура, заједно са високом способношћу мобилизације, од кључног је значаја за побољшање брзине и ефикасности државе приликом реаговања на нападе и за смањење демографских недостатка Израела у односу на арапске државе (Hogowitz, 1993: 15).

Када је реч о стратешком доношењу одлука у Израелу, ту је најважнија карактеристика тајност. Најпознатији историјски пример за то је тајност која је пратила одлуку о нуклеарном наоружању, у коју је био упућен само ограничен број политичких и војних личности који су били одабрани (Giles, 2009: 111).

Ова тенденција тајности, у одсуству било какве Беле књиге одбране, има своје корене у стратешкој култури развијеној из тајног милитаризма који је карактерисао Хагану, прву јеврејску тајну оружану организацију активну у Палестини. У погледу стратешког процеса доношења одлука, карактеристична је доминација оружаних снага у целом процесу, што поново објашњава природу израелске стратешке културе, у којој је је ИДФ главни чувар и преносилац националне безбедносне етике, при чему има монопол над војним ресурсима и интегрисан је у цивилно друштво до тачке да лако остварује свој политички утицај. Након доношења одлука, актери који су укључени у тај процес суочавају се са неопходношћу да легитимишу своје изборе и политике пред јавношћу. Овај услов је укоренењен у стратешку културу Израела, у којој разлика између „праведних“ и „неправедних“ ратова дефинише ограничења на која би морале бити спремне безбедносне политике и акције израелских војника.

Разликовање између „праведних“ и „неправедних“ ратова које су дефинисале војска, политички естаблишмент и цивилно друштво Израела, диференцијација је која потиче од јудејских вредности, односно кључних јудејских текстова (изнад свих се налази Талмуд) на којима јудаизам почива и делује као извор националних норми војног понашања. Ти извори такође признају да је израелска војна моћ кључна за тај опстанак. У таквој констелацији, мирно оријентисани заговорници повратка окупираних територија представљају жестоке присталице израелске нуклеарне способности као крајњег заштитника израелске државе. Међутим, ова подршка израелској нуклеарној способности није универзална, јер поједине мале десничарске групе сматрају да је територијална дубина кључ за израелску безбедност и сумњају у нуклеарни програм управо зато што подрива разлоге за задржавање окупираних територија. Коначно, све три оријентације сматрају да израелски Арапи практично немају никакву улогу у апарату државне безбедности или у решавању сукоба.

У разматрању стратешке културе посебно место има израелски нуклеарни став који је најзначајнији и најинтересантнији аспект безбедносне политике ове државе. Нуклеарна стратегија која је у најкраћем одређена ставом да „Израел неће први употребити нуклеарно оружје на Блиском истоку“ утицала је на обликовање две основне компоненте израелске стратешке културе. С једне стране, осећај сталне претње која би могла довести до потпуног разарања Израела подстакла је развој нуклеарног оружја као средства осигурања опстанка кроз одржавање. С друге стране, израелско схватање непријатеља као неумољивог и фанатичног и сопствена перцепција као суштински изоловане државе, довели су до прихватања нуклеарне политике са циљем избегавања даље изолације државе на међународном плану и смањења ризика од арапског напада (Inbar, 1998: 72).

Са аспекта ризика од стицања оружја за масовно уништење од стране арапских држава, интересно је анализирати како је израелска стратешка култура обликовала начин на који је држава одлучила да одговори на овај ризик. Наиме, израелска стратешка култура је у овом случају супротстављена дубокој посвећености националним нормама (на пример, да се што више избегну „ратови по избору“) али почива и на недостатку поверења у норму

међународне заједнице, посебно оне које се односе на режим међународног неширења овог оружја. Овај недостатак поверења је укорењен у колективном памћењу јеврејског народа, који сматра да је био историјски прогоњен на многим местима и препуштен сопственој судбини у већини држава. Недостак поверења према међународној заједници у модерном добу је допринела и Резолуција УН против ционизма из 1975. године, а за коју се у Израелу сматра да манифестује одређену дозу међународне нетрпељивости према јеврејском народу. Због тога у светлу овог аспекта стратешке културе Израела треба тумачити израелску стратегију у односу на ризик од ширења нуклеарног оружја арапских држава. Уместо да се ослања на непролиферацију која подразумева изградњу норми против употребе оружја за масовно уништење, Израел је прибегаво спровођењу активних мера усмерених на нарушавање било какве могућности стицања овог оружја од стране арапских држава

Закључак

Предложена анализа у овом раду није имала за циљ да понуди исцрпно и потпуно објашњење стратешког понашања Израела, већ да укаже на висок степен конзистентности између стратешке културе и стратешког понашања те државе. С тим у вези, намеће се закључак да стратешка култура игра пресудну улогу у обликовању стратешког понашања Израела. У изградњи стратешке културе ове земље посебну улогу имали су геополитички фактори и природа израелског друштва. Наиме, кључни елементи стратешке културе Израела формиран су под утицајем геополитичких фактора, „менталитета опсаде” и жеље да се постигне брзо „војно поравнање” које подразумева преношење сукоба на територију непријатеља. Намера преношења сукоба на територију непријатеља произилази из ограничења стратешке дубине Израела. Наведени елементи су обликовани у складу са дуализмом Израела у приступу безбедносној политици. Наиме, на стратешком нивоу доминира размишљање о одбрамбеним околностима као „опкољеној тврђави”. Међутим, на нижим нивоима (тактичком и оперативном) безбедносна политика се преводи у акције офанзивних карактера. Разлог томе треба тражити у најважнијем циљу - не дозволити непријатељу наступање на територији Израела. Друштвени фактори такође објашњавају специфичност израелског приступа. Култура импровизације и иницијативе типични су за израелску војну сферу, а култ практичне акције се одражава у природи „новог израелског друштва”. У новије време се уочавају тенденције повећавања улоге технолошког фактора, које потичу потичу од промењених социо-економских услова у Израелу.

С обзиром на дужину трајања сукоба, може се рећи да је модерна историја Израела у ствари историја арапско- израелских ратова. Они се воде још од формалног настанка државе 1948. године, јер сваки од народа у конфликту мисли да полаже право на спорну територију. С једне стране, Јевреји се позивају на историјска права и право на самоопредељење, док Арапи сматрају да им је угрожен територијални интегритет. Проблем код успостављања прегово-

ра је чињеница да сукобљене стране одбијају да признају легитимитет једна другој. Овај сукоб има дубоке корене, што отежава могућност да се трајно реши и да стране постигну одржив компромис. Највећи успех у преговарању је постигнут деведесетих година XX века, али он није дуго трајао. Шансе за мир угрожава и чињеница да постоје терористичке организације које делују по свом нахођењу и без поштовања међународног права. Најзад, не може се занемарити ни улога великих сила, посебно САД-а, које имају сопствене интересе у овом подручју. Зато је вероватно да ће арапско- израелски сукоби остати доминатно обележје Израела и у будућности.

Извесно је да концепт стратешке културе има дугу традицију али се само из савремене перспективе може говорити о његовом постојању у свим сферама живота. Конкретно, када је у питању област међународних односа и безбедности, посебно се наглашава да развој концепта културе у тим областима чине политичка, организациона, институционална и стратешка култура. Полазиште наведене анализе није схватање стратегије као дела неке одређене културе, већ као постојање стратешког својства смишљене и испланиране културе, с циљем да дугорочније обезбеди амбијент који ће допринети остварењу основних циљева. Поред наведеног, културне елементе треба уважити и у разматрању и стварању стратегија безбедности, не само у контексту разумевања културе као носиоца изградње идентитета или оцене културних конфликта, већ и кроз схватање културне симболике безбедности и културних вредности, као и кроз анализе промене културе и постојање њених стратешких својстава, као важног елемента изградње друштва.

Литература:

1. Avner Yaniv (1987): *Deterrence Without the Bomb: The Politics of Israeli Strategy* Lexington, Mass: Lexington Books
2. Banchoff Thomas (1999): *The German Problem Transformed: Institutions, Politics, and Foreign Policy, 1945–1995*, University of Michigan Press
3. Benedetta Berti (2015): *Seeking stability: Israel's approach to Middle East and North Africa – Analysis*, Eur-Asia Review, p. 1, dostupno na: <http://www.eurasiareview.com/19032015-seeking-stability-israels-approach-to-middle-east-and-north-africa-analysis/>
4. Giles F Gregory (2009): *Continuity and Change in Israel's Strategic Culture*, in: Jeannine L. Johnson, Kerry M. Kartchner, and Jeffrey A. Larsen (eds.), *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction* Palgrave Macmillan, New York
5. Zeev Maoz (2006): *Defending the Holy Land: A Critical Analysis of Israel's Security & Foreign Policy*, University of Michigan Press
6. Inbar Efraim (1998): *Israeli National Security 1973-1996*, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 555
7. Johnston A. Iain (1995): *Thinking about Strategic Culture*, *International Security*, Vol. 19, No.4, p.46, dostupno na: <http://www.fb03.uni-frankfurt.de/45431264/Johnston-1995-Thinking-about-Strategic-Culture.pdf>
8. Kartchner M. Kerry, Jeannie L. Johnson, Jeffrey A. Larsen (ed) (2009): *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction: Culturally Based Insights into Comparative National Security Policymaking*, Palgrave Macmillan, New York,

9. Kim Jiyul (2009): *Cultural Dimensions of Strategy and Policy*, US Army War College
10. Kimmerling Baruch (2000): The Social Construction of Israel's 'National Security', in Stuart Cohen, (ed.): *Democratic Societies and Their Armed Forces: Israel in Comparative Context*, Frank Cass, London
11. Kimmerling Baruch (2001): *The Invention and Decline of Israeliness: State, Society, and Military*, Berkley
12. Lantis S. Jeffrey (2009): Strategic Culture: from Clausewitz to Constructivism, in: Johnson L. Jeannie, Kartchner M. Kerry, Larsen A. Jeffrey (eds.): *Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction*, Palgrave Macmillan, New York
13. Maoz Zeev (2009): *Defending the Holy Land. A Critical Analysis of Israeli Security and Foreign Policy*, Ann Arbor
14. Miller H. Jacob (2014): *Strategic Culture as the Basis for Military Adaptive Capacity: Overcoming Battlefield Technological Surprises*, University of Pennsylvania, p 36, <https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1205&context=curej>
15. Milošević Milan, Srećković Zoran (2009): *Obaveštajne službe*, MC Odbrana, Beograd
16. Swedler Ann (1986): *Culture in Action: symbols and strategies*, American Sociological Review, Vol. 51, No.2,
17. Troje Asle (2009): Strateška kultura kao analitički alat: istorija, mogućnosti, geopolitika i vrednosti –primer EU, *Bezbednost Zapadnog Balkana*, CCVO, br.14, Beograd
18. Hudson M. Valerie (1997): Culture and Foreign Policy: Developing a Research Agenda in Hudson M. Valerie (ed.): *Culture and Foreign Policy*, Boulder, Lynne Rienner
19. Horowitz Dan (1993): The Israeli Concept of National Security, in: Yaniv Avner (ed.): *National Security and Democracy in Israel*, Boulder: Lynne Rienner
20. Yoram Peri (2001): Civil-Military Relations in Israel in Crisis, in Maman Daniel, Eyal Ben Ari, Rosenhek Zeev (eds): *Military, State, and Society in Israel* Transaction Publishers, New Brunswick

CONNECTION OF STRATEGIC CULTURE AND STRATEGIC BEHAVIOR OF ISRAEL

Summary: The Israeli strategic culture has been carefully developed over the past six decades, with the appropriate role of state institutions and the most important Israeli defense forces. Israel's strategic culture has been largely determined by geopolitics. A look at the map of the Middle East points to the isolation of this state, surrounded if not hostile, then at least to the indomitable neighbors. As a part of Israel's strategic culture, we can distinguish some specific approaches that, despite their characteristic, have a common character that threats to Israel are also a threat to the Jewish community. On the other hand, the military dimension has a central place in ensuring survival in the Middle East. The specificity of the Israeli strategic culture is in its dominant orientation to the three main streams that will be discussed more in this paper. In addition to the aforementioned authors, the introductory part considers the problem of defining the strategic culture and the use of the mentioned syntagm. In the domestic scientific and professional public, very little attention is given to this topic, which gives the work a special dimension.

Key words: strategic culture, Israel Defense Forces, Palestinian conflicts, geopolitics

